

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.65>

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРАНСКОРДОННУ СПІВПРАЦЮ: ПРАВОВІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

Менджул М.В.,*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ORCID: 0000-0002-3893-4402

e-mail: mendzhul.marija@uzhnu.edu.ua

Менджул М.В. Вплив цифровізації на транскордонну співпрацю: правові та безпекові аспекти.

Зазначено, пандемія COVID-19, а згодом повномасштабна війна в Україні показали наскільки цифровізації допомагає різні послуги зробити доступними навіть в умовах криз та надзвичайних ситуацій. Ці процеси не минули і сферу транскордонної співпраці.

Отже, у рамках статті представлено результати аналізу поняття «цифровізації», різні підходи в Україні та закордоном до застосування термінології, з'ясовано вплив інформаційних технологій на транскордонну співпрацю. Проаналізовано досвід укладення договорів про співробітництво та партнерство із іншими навчальними, науковими, дослідними установами, а також з іншими учасниками транскордонного співробітництва. Співпраця здійснюється для реалізації освітніх та наукових проектів, академічної мобільності, проведення транскордонних досліджень, спільних заходів, обміну інформацією тощо.

Здійснено аналіз реалізованих проектів, які враховують цифровізаційні зміни у рамках двох програм «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» та «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020». Проведений аналіз чотирьох конкурсів проведених у рамках програм «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» та «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» показав позитивну динаміку, у першій програмі було підтримано 2 проекти за участі університету, а по другій Програмі за три конкурси – 15 проектів (перший конкурс – 0 проектів, другий конкурс – 9 проектів, третій конкурс – 6 проектів).

Здійснено змістовний аналіз проектів за участі університетів, який показав, що цифровізація поки створює умови для їх належної організаційної та технічної підтримки. Використання різних цифрових інструментів, у тому числі

платформ та сервісів для он-лайн колективного спілкування, проведення семінарів та інших заходів дозволило успішно реалізувати вказані проекти. Водночас жоден проект не був спрямований на розвиток цифрових технологій у сфері транскордонної співпраці.

Запропоновано пропозиції до розвитку цифровізації транскордонного співробітництва у аспекті гарантування безпеки.

Ключові слова: цифровізація, транскордонне співробітництво, воєнний стан, країни Європейського союзу, правові засади, безпека.

Mendjul M.V. Impact of digitalization on cross-border cooperation: legal and security aspects.

It is noted that the COVID-19 pandemic and the full-scale war in Ukraine have shown how digitalization helps to make various services available even in crisis and emergency situations. These processes did not bypass the sphere of cross-border cooperation.

The article presents the results of the analysis of the concept of «digitalization», different approaches to the use of terminology in Ukraine and abroad, the impact of information technologies on cross-border cooperation is clarified. The experience of concluding agreements on cooperation and partnership with other educational, scientific, and research institutions, as well as with other participants of cross-border cooperation, was analyzed. Cooperation is carried out for the implementation of educational and scientific projects, academic mobility, cross-border research, joint events, information exchange, etc.

An analysis of implemented projects that take into account digitization changes within the framework of two programs «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» and «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» was carried out. The analysis of four competitions held within the framework of the programs «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-

border Cooperation Program 2007–2013» and «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Program 2014–2020» showed positive dynamics, in the first program there was 2 projects were supported with the participation of the university, and 15 projects were supported under the second Program for three competitions (the first competition – 0 projects, the second competition – 9 projects, the third competition – 6 projects).

A meaningful analysis of projects with the participation of universities was carried out, which showed that digitalization still creates conditions for their proper organizational and technical support. The use of various digital tools, including platforms and services for online collective communication, holding seminars and other events, made it possible to successfully implement the specified projects. At the same time, no project was aimed at the development of digital technologies in the field of cross-border cooperation.

Proposals for the development of digitalization of cross-border cooperation in the aspect of guaranteeing security are offered.

Key words: digitalization, cross-border cooperation, martial law, countries of the European Union, legal principles, security.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19, а згодом повномасштабна війна в Україні показали наскільки цифровізації допомагає різні послуги зробити доступними навіть в умовах криз та надзвичайних ситуацій. Ці процеси не оминули і сферу транскордонної співпраці. В умовах післявоєнної відбудови України питання транскордонної співпраці є одним із пріоритетних, а реалізовані проекти та ініціативи можуть бути основою для післявоєнної відбудови та відновлення України. За таких умов особливо актуальним є дослідження належних правових та безпекових засад впровадження транскордонної співпраці із врахуванням цифровізації.

Стан опрацювання. Серед українськи та зарубіжних вчених нема єдності у розумінні поняття цифровізації. У кембриджському словнику вказано, що цифровізація – це «використання чи зв'язок цифрових сигналів із комп'ютерною технологією» або «представлення інформації в термінах чисел (0 і 1)» [1]. У наукових статтях термін «діджиталізація» європейські дослідники використовують ширше з позиції «можливості людей користуватися цифровими послугами», а у освіті це переходить у «практику викладання та навчання віддалено із заснованих на алгоритмах способах роботи» [2].

В Україні так само паралельно використовуються обидва терміни – «цифровізація» та «діджиталізація». При цьому, це має місце насамперед серед науковців, одні використовують термін «діджиталізація» до означення процесів

у електронному врядуванні [3], аналізі впливу на суспільство та молодь [4] та ін. Інші вчені застосовують саме термін «цифровізація» при дослідженні надання різних послуг [5], у системі публічного управління [6] тощо. Щодо нормативних актів, то в Україні переважно використовується термін «цифровізація», зокрема і у впровадженні цифрового порталу «Дія» [7]. В ЄС перший План дій цифровізації освіти був схвалений у 2018 році [8]. Враховуючи вказане, ми проаналізуємо роль та вплив цифровізації на транскордонну співпрацю.

Метою статті є системне дослідження правових та безпекових аспектів цифровізації транскордонної співпраці.

Виклад основного матеріалу. Питання транскордонної співпраці в Україні врегульовано спеціальним Законом «Про транскордонне співробітництво» [9], який у тому числі заклав відповідні засади для врахування безпекових аспектів при здійсненні транскордонного співробітництва.

Вже є успішні приклади транскордонної співпраці по реалізації окремих проєктів, які враховують цифровізаційні зміни. Ми здійснили аналіз підтриманих проєктів у рамках двох програм «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» та «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020». Проведене дослідження показало, що у рамках програми «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» було підтримано 31 проєкт, в який була включена Закарпатська область, тільки у двох проєктах був залучений університет – ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Один із проєктів мав назву «Space Emergency System» – cross-border system for pre-diction of natural disasters incidents on basis of exploitation of satellite technologies in Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine», терміни реалізації 1 січня 2013 р. – 31 жовтня 2015 р., загальний бюджет 537 610,79 євро. У рамках цього проєкту планувалося насамперед встановити систему моніторингу і попередження в режимі реального часу з метою зменшення школи від стихійних лих, у тому числі через супутникові технології [10]. Метою другого проєкту «Інтерактивна інституційна співпраця. Історія, традиції і культура без кордонів» було посилення культурних та історичних зв'язків у прикордонних регіонах, учасником проєкту поряд із Державним вищим навчальним закладом «Ужгородський національний університет» (Україна) був Повітовий музей м. Сату-Маре (Румунія) [11].

Програма «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» передбачала три кола конкурсів, проєкти в останньо-

му колі завершували реалізацію проектів не пізніше осені 2023 року. Проведений аналіз всіх трьох конкурсів показав, що у першому колі програми «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» було відібрано тільки чотири проекти і в жодному не було залучено вищі навчальні заклади.

У другому відборі із 46 проектів, підтриманих у рамках програми вищі навчальні заклади залучені у дев'яти, з яких у восьми безпосередньо, а в одному через структурний підрозділ (Szabolcs-Szatmár-Bereg County Hospitals and University Hospital). Щодо територіального аналізу по залученим вищим навчальним закладам, то університети із Румунії були залучені в 7 проектів (Babes-Bolyai University, Technical University of ClujNapoca, Stefan cel Mare University of Suceava, North University Center of Baia Mare), із Угорщини в – 6 проектів (Budapest University of Technology and Economics, University of Nyíregyháza, University of Miskolc та структурний підрозділ – університетська клініка), із України – в 7 проектів (Uzhhorod National University, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine) та із Словаччини – в 5 проектів (Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Technical University of Košice).

У третьому конкурсі програми «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» із 30 підтриманих проектів вищі навчальні заклади були залучені у шести, з яких один реалізований структурним підрозділом університету (University Hospital), один проект реалізовано виключно університетами без залучення партнерів із громадського сектору чи від влади (проект «NSDNeuro» за участі State University «Uzhhorod National University» та University of Debrecen із бюджетом 763 757,64 євро). Щодо територіального аналізу по залученим вищим навчальним закладам, були залучені із Угорщини університети в трьох проектах (два університети University of Miskolc та University of Debrecen, один університетський підрозділ – University Hospital), із України – в 4 проектах (State University «Uzhhorod National University» та Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas) та із Словаччини – в двох проектах (Pavol Jozef Šafárik University in Košice та Technical University of Košice), університети із Румунії не було залучено. Аналіз по вищим навчальним закладам показав, що найбільше проектів реалізовано за участі Uzhhorod National University (три проекти), інші реалізували по одному проекту (Technical University of Košice, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, University of Miskolc, Pavol Jozef Šafárik University in Košice, University

of Debrecen та University Hospital). Загальний фонд всіх проектів становить 3781496,58 євро, було залучено 6 університетів та один структурний підрозділ університету [12].

Проведений аналіз чотирьох конкурсів проведених у рамках програм «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» та «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» показав позитивну динаміку, у першій програмі було підтримано 2 проекти за участі університету, а по другій Програмі за три конкурси – 15 проектів (перший конкурс – 0 проектів, другий конкурс – 9 проектів, третій конкурс – 6 проектів). У відсотковому відношенні до загальної кількості підтриманих проектів, то по програмі «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013» за участі університетів був підтримано 6,4%, а по програмі «Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020» – 18,75% (перший конкурс – 0%, другий конкурс – 19,56% проектів, третій конкурс – 20% проектів). При порівнянні двох програм зростання проектів за участі вищих навчальних закладів становить на 12,35%, а при ретельному аналізі всіх трьох конкурсів у рамках другої програми, не дивлячись на зменшення по кількості проектів, які перемогли у другому конкурсі (9 проектів) та в третьому конкурсі (6 проектів), у відсотковому відношенні до загальної кількості проектів спостерігається позитивна динаміка і навіть невеликий ріст (на 0,44%).

При змістовному аналізі проектів за участі університетів виявлено, що цифровізація поки створює умови для їх належної організаційної та технічної підтримки, оскільки спочатку пандемія COVID-19, а потім повномасштабна війна в Україні внесла корективи у вільну мобільність різних учасників проекту, як основних виконавців, експертів, так і бенефіціарів. Використання різних цифрових інструментів, у тому числі платформ та сервісів для он-лайн колективного спілкування, проведення семінарів та інших заходів дозволило успішно реалізувати вказані проекти. При цьому напрямки та цілі проектів між вищими навчальними закладами різноманітні. Наприклад, проект «Introduction of new standards and technologies of surgical treatment of diseases of the central nervous system in the cross-border region «NSDNeuro» за участі State University «Uzhhorod National University» та University of Debrecen (бюджет 763 757,64 євро) передбачав спільні навчання для нейрохірургів із використанням інноваційних нейронавігаційних систем, закуплених у рамках проекту, проведення тренінгів для студентської та професорсько-викладацької молоді, спеціалістів охорони здоров'я, проведення обмінних візитів,

формування нових стандартів медичної допомоги, покращення матеріально-технічної бази обох учасників проекту (кафедри нейрохірургії Дебреценського університету та обласного клінічного центру нейрохірургії та неврології в Ужгороді) [13].

Водночас змістовний аналіз показав, що жоден проект не був спрямований на розвиток цифрових технологій у сфері транскордонної співпраці, новітні цифрові технології стали інструменти для впровадження окремих проектів (створення платформ, сайтів, промоцію заходів тощо), а також допомогли в організаційних моментах по реалізації проектів, спочатку під час пандемії COVID-19, а згодом в умовах війни в Україні.

Висновки. Таким чином, сучасні ризики зумовлені можливими пандеміями, воєнними діями, іншими надзвичайними ситуаціями зумовлюють активізацію цифровізації транскордонної співпраці, виникає потреба у створенні єдиної експертної онлайн-платформи – міждержавного діалогу, обміну досвідом на різних секторальних рівнях. При цьому потрібне удосконалення існуючих правових актів та норм міжнародних договорів задля гарантування належного безпечного захисту для всіх учасників транскордонного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digitalize?q=digitalization> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Armila P., Sivenius A., Stanković B. Et al. Digitalization of Education: Commodification Hidden in Terms of Empowerment?. *Postdigit Sci Educ.* 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42438-022-00347-8#ref-CR6> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Діджиталізація в Україні: електронне врядування та держпослуги. URL: <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/pislya91/digitalizaciya-v-ukraini> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Омельчук О.В., Левицька Л.М. Діджиталізація суспільства і гаджет-залежність сучасної молоді – покоління Digital Natives. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* Випуск 3 К (123). 2020. С. 296–300.
- Світлак І.І. Трансформація цивільних правовідносин з надання послуг в умовах цифровізації: теоретичні та практичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Тернопіль, 2021. 36 с.
- Савченко О.С. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація у публічному управлінні». *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування.* 2022 р., № 2 (76). С. 72–76.
- Цифрова трансформація: навіщо вона потрібна державі та бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/tehnologii/cifrova-transformacia-naviso-vona-potribna-derzavi-ta-biznesu> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Digital Education Action Plan (2018–2020). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0022&from=EN> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- This is the website of the Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007–2013. URL: [http://www.huskroua-cbc.net/?county\[17\]=17&page=2](http://www.huskroua-cbc.net/?county[17]=17&page=2) (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Інтерактивна інституційна співпраця. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-intinstcoop> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- The 3rd Call for Proposals of the Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI CBC Programme 2014–2020. URL: <https://huskroua-cbc.eu/calls/3rd-call-for-proposals> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Впровадження нових стандартів та технологій хірургічного лікування захворювань центральної нервової системи в транскордонному регіоні. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-nsdneuro> (дата звернення – 13.05.2024 р.).
- Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі транскордонного співробітництва. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право».* Випуск 72(4). 2022. С. 226–231.